

»Na domaćem ognjištu«, koji bi imao biti nekaki obiteljski list. Taj je list u neku ruku postao ženskim listom, a ove godine ističe se taj karakter još više. Ali list ostao u principu listom za građansku hrvatsku obitelj, donášao sazma idealne i nevine članke i malo se bavio, a još manje angažovao za moderno žensko pitanje. Bio je možda pedagoški uređivan, ali i opet nije imao niti kakvih socijalnih pogleda niti ciljeva. Pisao je o ženskim stvarima, za žene i većinom kroz ženske suradnice, ali nije htio da zadre u tako akutno i opsežno, a u nas još gotovo netaknuto žensko pitanje, nije zadržao u nj sa ženskog stanovišta, nije potaknuo žene da se kao žene osvijeste, dignu organizaciju, nije imao nikakove aktuelne misije, nije poticao nikakove akcije, nikakovog pokreta.

A takav jedan ženski pokret i ženski pokretalački list bi nam ne samo dobro došao, nego bi nam upravo trebao. Trebalo bi da se žene same organizuju, da pospješe riješenje tolikih svojih životnih pitanja. I licej se nije osnovao sam od sebe. Godine 1889. zamoliše nekoje obitelji predstavkom vladu, da osnuje jedan zavod za višu žensku naobrazbu. Na to je istom godine 1892. tadanja viša djevojačka škola pretvorena u stručnu školu i u licej. I sada bi morao doći novi poticaj da se ide u izjednačivanju muških i ženskih i dalje — baš od strane najviše interesovanih, od strane žena. Predstavka od 1889. tražila je samo zavod za višu naobrazbu, ali sada mora da inteligentniji ženski proletarijat traži na temelju svoje naobrazbe i zanimanja i mjesta. Borba mora da poprimi i socijalni karakter. Ali ne samo iz toga stanovišta treba da se osvijeste i organizuju naše žene u borbi za t. zv. emancipaciju, za izjednačenje u pravima i u sredstvima za život, nego držim da se i sa narodnosnoga stanovišta mora takova emancipacija da što prije poželi i podupire. Maleni narodi, koji hoće da koracaju do-

njekle uporedo (u prosvjeti i u intenzivnosti rada) sa velikim narodima — moraju da imaju na raspolaganje velik broj inteligencije. Ako nema dosta muških sila, već radi svog vlastitog napredka moraju da otvore ženama što šire polje djelatnosti. Hrvatski narod treba još mnogo in mnogo inteligencije i za to bi upravo dužnost naša bila da tu inteligenciju rekrutiramo i iz ženskoga svijeta.

U Hrvatskoj još prema svemu rečenom pravog ženskog pokreta nema, ali su svi uvjeti tu da se razmaše, prilike su takove da ženama neće biti teško da u svojim težnjama uspiju, sila prilika dapače sili nas i socijalno i nacionalno da takav pokret pospješimo i da mu idemo na ruku. Možda će nove vladine naredbe storiti mogućnost da u tem smjeru djeluju, onim mladim inteligentnim ženama, koje su voljne i sposobne da se stave na čelo takovoj akciji. A nadajmo se da takovih ima.

SOLZAM. UTVA. TRST.

Solze, moje vroće solze,
v gluhi mir zavite
kapljate — sušite
se na mrtvem tlaku.

Solze, moje grenke solze,
srce mi hladite,
nanj sponin izmijte
z duše mi o mraku!

RUSKIN IN ŽENE.*) PREVELA LEDA.

Na Angležkem je domovina ženske emancipacije. Že koncem 17. veka je neka Angležinja, Mary Astell, zahtevala, da se postavita oba spola na isto duševno stališče; sto let pozneje, leta 1792., obelodanila je Mary Wollstonecraft nenavadno knjigo: Vindication of the rights of woman,

*) A. Wilmersdoerffer, »Die Frau«, februarški zvezek 1901.

ki je morala napraviti globok utis, kajti tu je prvokrat žena v presrčnih besedah oznanjala resnice o svojem spolu ter tirjala za-se in za svoje sestre pravic, katere se jim more pritrgovati le v škodo celote. V posvetilu knjige Talleyrand-Perigordu, — natisnjem na prvih straneh, piše: »Glavni moj razlog, da se zavzemam za pravice žen, temelji na jednostavnem načelu, da žena, ako je ni vzgoja povzdignila v družico moža, ovira napredek znanosti in čednosti. Le kedar je resnica skupna last vseh, zamore uplivati na obče delovanje in nehanje; žena pa je le tedaj lahko sotrudnica moža, če vé, zakaj naj je krepostna; če je svoboda ojačila nje razum, da se zaveda svoje dolžnosti in razume zvezo, v kateri se nahajata nje resnično blagostanje in njena čednost.«

Kar se je moralo zdeti za dobe Mary Wollstonecraftove le kot daljna sanja prihodnosti, to se je dandanes na Angležkem uresničilo, in bolj nego kje drugod v Evropi je tam postala žena v javnem in zasebnem življenju duševna družica in sotrudica moža. To se jasno izraža v načinu, kako tam oba spola med seboj občujeta. Bojazljivo formalna, zavrtá dvorljivost, ki jo še drugod kažejo možje v občevanju z ženami višjih krogov, je tu skoraj docela izginila, in mladeniči ter dekleta, možje in žene se srečavajo s svobodo in mirno gotovostjo, ki je utemeljena v medsebojnem spoštovanju in priznavanju.

V prvi vrsti je pripisati boljši položaj angležkih žen pač okolnosti, da je sedela tam na prestolu nad šestdeset let žena. V deželi, ki je vzgojila že več pokolenij moških v zavesti, da je najvišja državna oblast utelešena v ženi, se misel o ravnopravnosti žen pač lažje udomači, nego pa tam, kjer ve vsak šolarček, da njegov spol izključuje žene od prestolonasledstva. In angležki meščan, ki je povzdigal svoje oči h kraljici, je ljubil in častil v njej ob enem i ženo. Povzdigovanje viteštva napram že-

nám, kakor ga kaže angležka umetnost in književnost naše dobe, temelji vsekako deloma v tem čutu lojalnosti. Okolnost, da so odlični pesniki in umetniki, ki so živeli za vladanja kraljice Viktorije, se klanjali ženam v novem, čistejšem duhu, da sta Tennyson in Spowning propovedovala tisto ljubezen, ki nas povzdiguje in združuje duše, in da je Burne-Jones v čudovitih ženskih podobah, ki jih je ovekovečil s svojim kistom, nam razkril žensko dušo v njeni mistično znameniti plemenitosti, vse to je dalo vladanju te žene neminljiv sijaj, in poznejši rodovi bodo rorda v času kraljice Viktorije videli zgodovinsko dobo, ki je prva prinesla ženam pravo cenjenje, pravó priznavanje.

Ženski pokret je seveda tudi na Angležkem kakor drugod vzbudil srd navadnega, povprečnega moža, ki je videl, da preti nevarnost njegovemu nadvladju. Na drugi strani pa se je, ker je bil tam čas zato že dozorel, našlo med izvoljenimi zastopniki močnega spola zagovornikov, ki so blagodejno uplivali na javno menenje v prilog povspenjajočih se žen. Saj je postalo delo angležkega filozofa Johna Stuarta Milla evangelij vseh braniteljev ženstva. A še bolj od zahtev abstraktnega mislilca so besede Johna Ruskina, ki dihalo življenje in ljubezen, v mnogih tisočih moških in ženskih duš vzbubile prepričanje, da je najboljše sadove civilizacije mogoče doseči le v skupnem stremljenju, da nam lepša bodočnost more vzvesti le iz mirnega sodelovanja obeh spolov.

Bil je mogočen duh, ta John Ruskin: bil je estetik in etik, umetnik in kritik, vseučiliščni profesor, praktični reformator in potujoči učitelj ob enem. Kakor redko kedaj, se je v njem družila dobrota z veličino; njegov upliv je segal skoro na vsa polja človeškega delovanja, vladal je v jednaki meri umetnost in življenje. Isto življenje, ki se filozofom in sanjačem mnogokrat zdi tako revno, njemu je nudilo

obilico čudovitih možnosti; spoznal je bil neizmerno bogatstvo, dragocene zaklade, ki so last tistega, kateri se je naučil razumevati lepoto in veličino sveta; neprestano je stremil za tem, da bi neizcrpno veselje do življenja, katero je našel sebi, podaril tudi drugim. Njegov duh ni vstvarjal, nego spoznaval; narava, ki mu je odrekla moč ustvarjanja, odškodovala ga je za to z darom, da je vse, kar je in nastaja, naravo in dela človeških rok, videl v novi luči; ob enem mu je dala duha, ki ni miroval in počival nikoli, vroče čuteče srce in neskončno fino organizirano vest — na tak način je moral postati vzgojitelj prve vrste, in ko je umrl ob zori novega veka, zapustil je v svoji domovini na prošlem veku neizbrisno utisnjen pečat svojega duha. Iz njegovega bitja, njegovih besed izhaja mogočna privlačna sila, katero občuti vsakdo, ki z odprtim srcem sprejema njegove spise, in vse, ki so stopili v čarobni krog njegovih idej, on jih pričvrsti, kajti ne polasti se samo naših misli, ampak pretrse nam tudi vest ter o našem delu in mišljenju zahteva odgovor. Nočemo se tukaj podrobneje baviti z njim niti kot kritikom na polju umetnosti, niti kot reformatorjem na socijalnem polju. Obe ti stroki je njegov duh enako oživiljal, bolj morda nego pred njim katerikoli posameznež. Njegovo estetiško delovanje je povzročilo preokret v angležkem umetniškem okusu, s čemer je mej drugim v zvezi vstajenje umetne obrti. Njegovi genialni doneski k socijalni etiki pa, s katerimi je dokazal, da pravičnost in ljubezen do bližnjega vzdržujeta, a samopašnost razjeda državo in posameznike, niso le pomagali podreti vere v takrat veljavno načelo »laisser faire«; marveč on je umel tako dobro na prastarem neomajnem temelju zidati novo, da se mu je posrečilo celo to, da so i srca njegovih sodobnikov, vzgojenih v materializmu, vsplamtela navdušenja za socijalne ideale.

Ta površna opozoritev na njegovo splošno delovanje naj tukaj zadostuje; od sih dob se hočemo baviti le z njegovimi idejami o poslanstvu žene. Mirno gospodarstvo nad samim seboj in požrtvovalna moč ljubezni, bistra razsodnost žene, katere ne zmoti tako lahko slepa strast, dali so ji v njegovih očeh, v stvareh vsakdanjega življenja, duševno premoč, in namen žene je videl v tem, da ista bodi svetovalka in vodnica moža. Saj je nekdanj v javnem predavanju izrekel drzno trditev, da še noben mož na zemlji ni prav živel, katerega ni očistila ženska ljubezen, katerega ni okrepilo žensko junaštvo in ni vodil ženski takt. Da-li je bil v stanu, ustvariti si v tem in v drugih vprašanjih svoje sodbo in da-li je znal utemeljevati svoje nazore o ženah, o tem nas naj kolikor toliko poučijo sledeči površni podatki.

On je velik pred vsem po svoji plemeniti čistosti in po neskončni mnogoličnosti svoje bogate narave. V njegovem bistvu se je družila eneržija in moč moškega duha z bogato čutnostjo žene; on si je na čisto poseben način prilastil predanja prošlosti, in njegova zgodovinska zavest je enako objemala sedanost in bodočnost. Iz njegovega krepkega, jasnega in vendar tako slikovitega stila govori razločno njegovo pozitivno naziranje sveta; sliko skupnosti je nosil v svoji duši in umel je edinico, njegovo notranje oko je gledalo namen in smoter. Zato pa zasluži, da njegovo besedo poslušamo o vseh velikih vprašanjih, ki se tičejo človeštva. V ženskem vprašanju pa je bil njegov glas še celo posebnega pomena, ker je bistvo duševno in moralno vzvišene žene bolj razumeval, nego večina če prav izbranih mož, kajti, kakor smo že gori namignili, bil je tem ženam duševno soroden in jim blizu po bogastvu in nežnosti duševnega življenja. Razven tega je imel še izredno mnogo priložnosti, da je spoznal in opazoval dobre žene najrazličnejših slo-

jev. Koče revežev na Angležkem, v Švici, na Italijanskem je obiskoval kot prijatelj in dobrotnik. Iz ljubezni in veselja do stvari je nekaj časa v neki dekliški šoli vodil pouk in igre ter je v svoji krasni knjigi: *Ethics of the Dust*, pisani v pogovorih, obrazložil ne le zelo zanimivo in budivno učno metodo, nego pokazal tudi fino razumevanje značajev svojih učenk. Razven tega je skupno z miss Oktavijo Hill, eno najboljših svojega spola, v vzhodnem delu Londona delal posrečene poskuse z nastanjanjem revežev ter je bil v poznejši starosti svetovalec in takorekoč dušni pastir mnogih preprostih in tudi visokih žen, ki so povzdigovale k njemu svoje oči kakor k svetniku. Stroga in modra mati ga je edinca sicer bila zelo ljubila, a je v svojem puritanskem načinu ž njim skoro brezsrdno postopala ter ga vzgojila v točni pokorščini. Kolikor pa je tudi duševno prekosil to svojo strogoverno mater, ostal ji je zvesto udan do njene smrti, in v svojem poslednjem delu, *Praeterita*, v katerem nam je zapustil zgodovino svojega življenja, je ponovno opozoril na to, da je za najboljše, kar je bilo v njem, dolžan hvalo strahu in načinu, kako ga je seznanjala sè Sv. pismom mati. O najbridkejši izkušnji, ki jo je doživel, ko ga je izdala soproga, molči tudi v svojem življenjepisu. Žene so ga ljubile in oboževale, žalile in izdale, a kakor v vsem drugem, ostal je tudi v tem oziru čistega srca in pravičen. V svoji slavni knjigi *Sesame and Lilies*, katero poleg njegovega socijalnopolitiškega spisa *Unto this Last* skoraj največ čitajo izmed vseh novejših angleških knjig, nam je zapustil s premagujočim duhom obeleženo svoto svojih izkušenj ter ohranil svoje misli o poslanstvu žene.

V tej knjigi nahajamo dva essay-a — prvotno predavanja, ki jih je imel ponovno —, katerih prvi, *King's Treasuries*, govori o vrednosti največjih duševnih umotvorov, drugi pa, *Queen's Gardens*, o vrednosti

dobrih žen, ali, kakor piše Ruskin sam v predgovoru: »tu se kaže veličanstveni upliv, ki izhaja iz dobrih knjig in dobrih žen, ako smo se naučili, kako moramo čitati in kako častiti.« In dalje omenja, da je najboljša moč moža v njegovem ustvarjanju, v njegovem intelektualnem delu, najboljša moč žene pa v njenem vsakdanjem poslovanju, v njeni čudi ali nravi. Zato pa bodi vsaki ženi, ki je močnega duha in čiste duše, dovoljeno ne le, da sè svojim bistvom upliva na svojem domu, kjer naj vlada modro in milo, marveč tudi v širšem krogu. Da bi podprl svoje menenje, da je žena poklicana v vodstvo, dokazuje v začetku spisa *Queen's Gardens*, da to prepričanje delijo ž njim največji in najrazsvitljenejši pesniki vseh narodov in vekov. Opozarja na dejstvo, da najpopolnejše Shakespearove drame nimajo junaka; slaboumje ali nečimernost, nestrpljivost, nepoznavanje sveta in abstrahujoča indolenca škodujejo močem njegovih mož ter jih podirajo. Temu nasproti pa skoro ni Shakespearovega dela, v katerem bi ne našli ene popolne žene. »Trdne in močne, z resno nado v srcu, se z gotovnostjo zavedajo svojega smotra«, so malone brez madeža ter izražajo tip največjega junaštra. Katastrofo provzročajo vedno pogreški ali neumnost moških; kjer pride do rešitve, je ista vedno posledica modrosti in kreposti ženin. Samo eno Shakespearovo delo poznamo, kjer je dodeljena slabotni ženi važna uloga, in tu postane njena slabost osodepolna; ker Ofeliji v kritičnem trenutku zmanjka moči, ker ne more Hamleta voditi, ko bi njene vođstva najbolj potreboval, mora zadeti osoda njega in njo. Končno opaža Ruskin na tem mestu, da ženske hudobe: lady Macbeth, Regan in Goneril, ki jih slika Shakespeare kot glavne značaje, bi jejo kot strašne izjeme naravnim zakonom v obraz, ter delujejo tako grozno in uničujoče, ker so izdale namen žene: hoteti dobro.

»Tako se glasi dokaj jasno svedoštvo Shakespearovo o značaju žen in o njihovem mestu v človeškem življenju«, pravi Ruskin. »On nam jih kaže kot nezmotljivo zveste in modre svetovalke, — nepodmitljive, pravične in čiste vzore, — ki so vedno krepki dovolj, da nas očistijo zmot, tudi takrat, če nas ne morejo rešiti«. In Ruskinu ne zadostuje Shakespearovo svedoštvo. Izmed manjših med velikani svoje domovine, ki so bili v tem oziru istega menenja, imenuje Walter Scotta; potem navaja kot primer Danteja, ki je spisal svoje nesmrtnne pesmi v proslavo svoje mrtve ljubice, katera mu je, kakor je mislil, čuvala dušo. Navaja nam pesem nekega viteškega pevca iz 13. veka, ki poje, da je v pokorni službi ljubljene žene iz divje zveri postal čist človek; opozarja, da celo na Grškem, kjer je bil neposredni upliv žene tako omejen, v pesništvu ženski značaji Andromahe, Penelope, Kasandre, Antigone, Ifigenije in Alkeste utelešujejo tip najlepšega človečanstva; da so Egipčani, najmodrejši narod starega veka, duhu modrosti dali obliko žene, in da so to boginjo modrosti prevzeli Grki, ki so v pokorni veri v Ateno ustvarili največje umotvore, kar jih ima svet do današnjega dne.

Vsakdanji, splošni nazor pa je sedaj ta, da žena nima voditi, da bi celo niti samostojno misliti ne smela. Ruskin vpraša: »Ali so se motili vsi ti velikani, ali se motimo mi? So li morda Shakespeare in Aischylos, Dante in Homer nakitili za nas le punčice? Ali, kar bi bilo še hujše, so nam predočili nenaravne vizije, katere bi, če bi se sploh mogle uresničiti, povzročile anarhijo v vsakem gospodinjstvu in ugonobile naše čute? Čeprav bi zamogli to verjeti, morate vendar sprejeti svedoštvo dejstev, o katerih priča srce«. In potem izvaja, da je naravni impulz vsakega blagega mladeniča ta, da deklico, ki jo ljubi, slepo uboga, da tam, kjer ni zveste vere, čiste ljubezni v srcu moža, da morata tam vla-

dati spremenljiva strast in pohotna nasladnost. Saj je vendar osrečujoča pokorščina mladeniča čisti ljubljenci njegove mladosti najboljša moč in ob enem najgotovjše poroštvo, da ostane stanoviten v dobrem, po čemer stremi. Nihče, meni Ruskin, ne more o tem dvomiti; kako pa je z zelo razširjenim nazorom, da se mora v zakonu uloge menjati, in da mora sedaj biti pokorna žena? »Ali ne vidite«, odgovarja Ruskin, »kako neplemenit je ta nazor in zajedno kako nespameten? Ali ne čutite, da pomenja sklenitev pravega zakona le prehodno stanje, ki utisne začasni službi pečat neumornosti in nestalni ljubezni pečat neminljivosti?«

Toda Ruskin zahteva za žene le dolžnost vodstva; pravica odločevanja mora ostati v rokah krepkejšega moža. Baš zaradi tega pa je tako neizmerno važno, da žena zna voditi, znala bo pa le tedaj, ako ji je vzgoja odprla široki svet velikih misli in čutov, ako ima svoboden pogled, bistrega duha in srce, polno vročega sočutja. Skupni blagor človeštva je torej odvisen od tega, da se skrbi za vzgojo deklet istotako resno, kakor za vzgojo dečkov. Oba treba kolikor mogoče modro pripravljati za prihodnji poklic v življenju, da bosta potem zamogla izpolnjevati svoj namen, ki obstoji po Ruskinu v tem, da se čuti in razširja srce. V nadaljnih poglavjih knjige *Queen's Gardens* se potem podrobneje bavi z vzgojo deklet. Kako si jo misli, to se pač najboljšo čita v knjigi sami; le tega ne smemo pozabiti, da govori Ruskin v knjigi *Queen's Gardens* samo o ženah višjih krogov, o katerih je prepričan, da bodo sčasoma osvobodile svoje revne sestre iz stisk in sramote in da bo bodo rešile svet vse socialne bede.

»Vi vzgajate svoje deklice tako, kakor da so namenjene, da se jih postavi za lišp v vaših sobah, in potem se pritožujete o površnosti. Priskrbite jim iste koristi, ki jih uživajo njih bratje — obrnite se do

enako mogočnih instintkov kreposti, katerih najdete tudi v njih; učite i nje, da sta pogum in resnica opori njihovega bitja: — ali mislite, da ne bodo odgovarjale tem zahtevam, ker so same po sebi že sedaj resnicoljubne in pogumne, da si je ves sestav družbe, kolikor se tiče njih uvajanja v življenje, gnjila plašljivost in goljufija? Plašljivost je, da se ne upate, da bi jih pustili živeti in ljubiti drugače, nego želijo vaši sosedi: goljufija je, da našim dekletom iz razlogov, ki služijo našemu lastnemu napuhu, domikate pred oči veš blešč najzaničljivejše svetne gizdavosti, in to v dobi, ko je vsa sreča njihove prihodnosti odvisna od tega, da se jih ne zaslepi.

Tako je pisal Ruskin pred 36 leti, in da si njegove besede še dandannes le preveč odgovarjajo resnici, vendar ni dvoma, da se od tega časa na Angležkem vzgojo deklet posmatra z mnogo rešnejšega stališča, da se je tam naziranje žen poglobilo in njih obzorje neizmerno razširilo. Koncem spisa *Queen's Gardens* uporablja Ruskin še vso svojo premagujočo zgovornost ter zaklinja žene, da bi uprav kraljevsko oblast, ki jo imajo nad dušami svojih soprogov in sinov, v bodoče obračale v dobro; da bi svojih interesov ne omejevale več na lastni dom, da bi se ne zapirale več plašljivo pred svetom in življenjem, marveč stremile za tem, da postanejo v e d n e, da bi potem mogle p o m a g a t i; in on jim prorokuje, da ne bodo nadalje zanemarjale svojih svetih dolžnosti napram siromakom in zapuščenim, napram tisočem nesrečnih otrok, ki potrebujejo njihovega zaščitja, njihove vodeče ljubezni, ako se trdno odločijo, da odstranijo umetni jez, katerega je napravila okolo njih navada in konvenjenca ter da gledajo revščino in pomanjkanje z lastnimi očmi.

Na tak način je skušal, da bi zagotovil ženam svoje domovine položaj, katerega jim je priznal, in da bi njihovemu stremljenju pokazal cilj in smer. Med mladeniči

in dekleti, ki so pred 20—30 leti v Londonu in Oxfordu skupaj pobožno poslušali njegova predavanja, v katerih je s premagujočo prepričevalnostjo oznanjal svojo religijo dejstev in govoril o tisti pravi, pristni službi božji, ki obstoja v milosrčni službi človeštvu, jih je bilo dokaj, ki so se kot delavni možje in žene združili v blagonosno delovanje, ki so v medsebojnem podpiranju in skupnosti nesebičnih interesov spoznali svojo medsebojno vrednost, skratka — ki so uresničili življenski ideal oboževanega učitelja. Kakor v socialnem, tako je bil Ruskin tudi v ženskem vprašanju apostol napredka in miru: in povsod, kjerkoli se danes duh in roke omikanih žen gibljejo v službi javnega dobrotvorstva, kjerkoli se je intinkt materinske ljubezni v blagor občestva mogočno razširil čez ozko okvirje družine, povsod se izpolnjuje njegovo proštvo, zmanjšujejo se pregrehe in beda in poka zora lepše človečnosti.

PESEM. DEMETER. CELJE.

Prejasna ko zora nebesna
devojka je ljubljena vstala,
ko da se je v rosi skopala,
posula jo z rožami vesna:

Ko solnčni bi žarki blesteli,
zlatijo mi lasci se njeni,
in ko bi plameni ognjeni
v nedolžnih očeh zažareli.

Nje lici — dva cveta zardela,
in dušica njena je čista,
ko lilija je belolista,
na tihi poljani vzcvetela.

MARIJA DMITRIJEVNA BALAŠEVA. BOŽ. TVORCOV. KALUGA.

Komaj smo zasuli hladno mogilo nad najstaršo pisateljico svoje dobe — A. N. Bahmatjevo, zakrila je na veke svoje oči druga nadarjena ruska ženska — Mária Dmitrijevna Balaševa.